

Oude beroepen in en rond Oud Ade

29. De fotograaf

In Oud-Ade heeft nooit een beroepsfotograaf gezeteld, maar de mensen die er woonden waren wel dol op foto's, vooral van zichzelf, hun gezin en van hun vrienden en vriendinnen. Dit stukje over het oude beroep van fotograaf gaat daarom vooral over hoe men er in Oud-Ade in slaagde zulke foto's te bemachtigen.

Trouwfoto's en staatsieportretten

Bij trouwfeesten hoorde een trouwfoto, of je nu bemiddeld was of arm. Ik vroeg me bij het uitpluizen van alle foto-activiteiten af of er vanaf de beginperiode van de vorige eeuw ooit mensen zijn getrouwd zonder een trouwfoto. Hier een treffend voorbeeld: Boer Kobus van der Geest en zijn daggelder Cor Bartels hebben alle twee (alle vier, moet ik zeggen) een deftige trouwfoto bij dezelfde fotograaf laten maken, Kobus in 1926 en Cor in 1931.

Kobus van der Geest en Fie van der Poel, 1926.

Cor Bartels en Pietje Plasmeijer, 1931.

Bij mij thuis hingen in het huis diverse trouwfoto's van ooms en tantes en in een sigarendoos zaten de trouwfoto's van de koppels die het niet tot een ingelijst exemplaar aan de wand hadden gebracht. We hadden nu eenmaal erg veel ooms en tantes en er was geen plaats voor iedereen aan de muur. Een trouwfoto was prijzig, maar op een bruiloft kon je je geen grote zuinigheid permitteren. De foto

werd lang niet altijd op de trouwdag gemaakt. Mijn oom Arie van der Poel combineerde het bezoek aan de fotograaf in Leiden met zijn wekelijkse gang naar de veemarkt. En hij was niet de enige. In die tijd (rond 1925) viel de keuze vaak op fotograaf W. Bleuzé jr, Apothekersdijk 27, of Pander, Breestraat 4. Later, rond 1950 was Foto Pijl, Haarlemmerstraat 108, veel in trek. Jaap en Winny van der Poel namen op de dag van hun bruiloft de taxi van Geri Plasmeijer om hun foto bij Pijl te laten maken.

Maar naast trouwfoto's kon je ook romantische en plechtstatige foto's laten maken in de deftig aangeklede studio's in Leiden. Het was zelfs mogelijk passende kledij te lenen van de fotograaf. De foto van Han van der Geest, dochter van Dirk van der Geest en Keetje Blom en mijn moeders beste vriendin, is hier een treffend voorbeeld van (zie de bijlage). Ik kan me niet voorstellen dat de deftige jurk van haar zelf was. En het opengeslagen boek op het ronde tafeltje zal ook wel van de fotograaf geweest zijn. En dan waren er nog de grappige foto's van vliegtuigen en auto's waarin je je kon laten kijken. Op onderstaande foto zijn waarschijnlijk leden van de familie Vrijburg te zien. De meest rechtse zou Roen Vrijburg zijn (1894-1972), timmerman en molenmaker. De tweede van links Fien Vrijburg?

Uit het familiealbum van Gerard Vrijburg (bij Petra Vrijburg)

Snelfotootjes

Voor de minder kapitaalkrachtigen was er in die periode (omstreeks 1912 tot 1925) een sensationele mogelijkheid om voor een kwartje twaalf identieke kleine fotootjes (3 bij 8 cm) van jezelf te (laten) maken. Bovendien kon je (in de meeste gevallen) op de foto's wachten. Even een straatje om lopen door Leiden en een paar uur later lagen ze voor je klaar. Je zou het de 'democratisering' van de foto kunnen noemen. Die fotootjes kon je uitdelen onder familie en vrienden, of ruilen als die ook zulke fotootjes van zichzelf hadden. In de nalatenschap van mijn moeder trof ik 53 van deze snelfotootjes aan. Achterop heeft ze de namen geschreven. Ze geven een beeld van haar netwerk van vrienden, familie en kennissen, vooral van vóór haar huwelijk (1929) en haar vertrek naar Leidschendam, waar mijn vader een slagerij had overgenomen. Ook in Oud-Adese foto-collecties die ik de afgelopen weken doorgeploegd heb, trof ik veel van deze fotootjes aan: bij Theo van der Poel (Ariezn) 25, bij Corrie Uljee 9, bij Petra Vrijburg 10, en bij Annie de Haas (in 2022 overleden) 6.

Het is inderdaad opvallend dat de meeste fotootjes jonge mannen en (vooral) vrouwen portretteert. Begrijpelijk, want die hadden minder te besteden, maar vermoedelijk ook omdat de jeugdige leeftijd de geschikte tijd is voor deze uitwisseling en voor het versterken van sociale contacten. Na je trouwen was dat immers grotendeels voorbij. Opvallend is ook dat alle geportretteerden ernstig kijken. Er werd toen geen 'cheese' gezegd bij het nemen van een foto.

Jan Vrijburg (1900-1981)

Aal van der Geest (1898-1970)

Cor Uljee (1904-1982)

Uitzonderingen zijn foto's van jongelui die bravoure uitstralen (maar er wordt niet gelachen, hoogstens zelfbewust geglimlacht). Mijn favoriete exemplaar is bovenstaande foto van drie gezworen kameraden, vanaf links: Jan van Arie van der Hulst, Jan van der Poel (in soldatentenu) en Jan van Leeuwen, de latere zwager van Jan van der Poel. De foto is waarschijnlijk rond 1915 genomen, ten tijde van de mobilisatie (collectie Ria Zwanikken-van der Poel). De tekst "Had je ons maar" was een variatie op een destijds populair liedje van Nelis van Gelder: "Had je me maar, met een knakie d'r bij [...] Je mag lekker naar me kijken, Met me vrijen mag je niet."

Snelfotootjes kon je op acht adressen in Leiden laten maken. De meest bezochte fotograaf bij Oud-Adenaren was Kino Foto, Haarlemmerstraat 47. De naam van de fotograaf met zijn adres en het nummer van de foto werden afgedrukt boven in de foto.

De schoolfoto

De eerste foto waarop mijn neef Sjaak van der Geest (Siemzn) zichzelf zag was een schoolfoto. Hij zal niet de enige zijn met die ervaring. Ieder jaar, vanaf vermoedelijk 1901, kwam de schoolfotograaf langs. Aanvankelijk waren het geen klassenfoto's; de kinderen uit één gezin werden bij elkaar gezet, om de kosten voor de ouders te beperken (overigens heb ik in familiealbums weinig schoolfoto's aangetroffen; toch te duur?). In het midden op de voorste rij zat altijd een kind met een bordje waarop soms het jaartal stond of alleen de naam Oud Ade (zie een voorbeeld in de bijlage)

De amateur-fotograaf

In de nagelaten foto's van Gerard Vrijburg, bij zijn dochter Petra, tref ik een album aan van foto's die door haar vader zelf zijn gemaakt en hoogst waarschijnlijk ook ontwikkeld en afgedrukt. Bij het album vind ik nog tien nummers van *FOCUS*, een "veertiendaagsch fotoblad" met instructies en informatie over fotograferen, jaargang 1934. Zijn foto's zijn kleine exemplaren want over een vergrotingsapparaat beschikte vader Gerard niet.

Een stoet met sjerpen getooide fietsers rond 1935, waarschijnlijk tijdens de kermis. Rechts is de voetbrug over de Kolk te zien. Fotograaf Gerard Vrijburg.

Ook mijn eigen vader, Antoon van der Geest van de Drie-Ambachtshoeve, kocht na zijn trouwen en verhuizing naar Leidschendam een fotoestel om zijn opgroeiend gezin op de gevoelige plaat vast te leggen. Ik weet dat hij ze zelf afdruckte. De enige wc in huis was zijn donkere kamer. Wie van de wc gebruik wilde maken, moest dat snel doen, voor hij met zijn hobby begon. Bijna alle vroege foto's van ons gezin (tot ongeveer 1945) zijn door hem gemaakt. Gerard Vrijburg lijkt echter relatief weinig foto's van zijn kinderen gemaakt te hebben en was blijkbaar meer geïnteresseerd in het dorp en de activiteiten op straat, zoals op bovenstaande foto te zien is.

De kermis- en kerkgang-fotograaf

Weer een andere categorie van fotografen die Oud-Ade wisten te vinden waren de zogenoemde kermisfotografen. Ze stonden op de weg en knipten alle bezoekers op weg naar het kermisterrein. Die kregen een nummertje in hun hand gedrukt en korte tijd later hingen de genummerde foto's te koop in het winkeltje van Jan van der Wereld. Wie die fotografen waren is onbekend. "Een dik mannetje uit Leiden", zegt iemand. Op één kermisfoto, van Wim van der Poel en Petra Zantvliet, uit 1952, zie ik echter een stempel: Fotograaf: M. van de Kroon, Bankaplein 11, Utrecht.

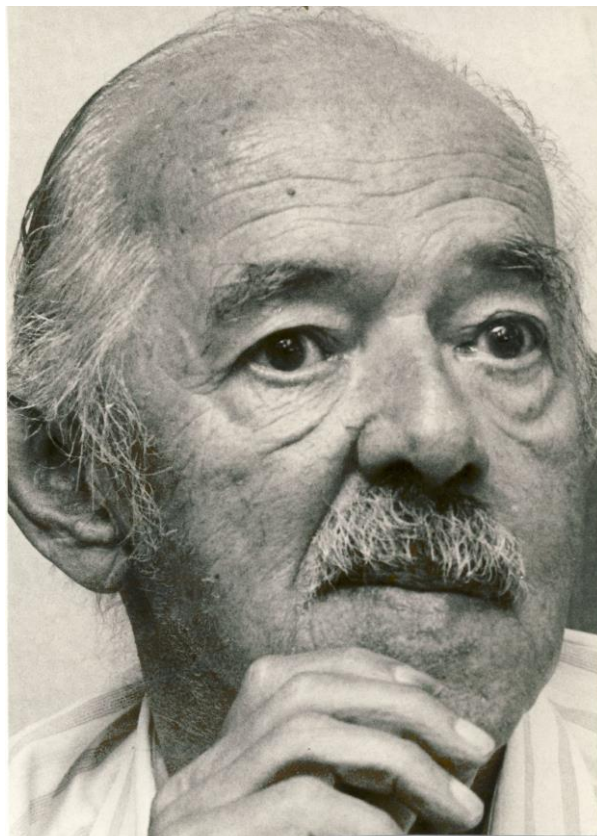

Wim van der Poel (Janzn) met zijn verloofde Petra Zandvliet uit Rijpwetering, op weg naar de kermis (1952). Na hun huwelijk in 1954 zijn zij naar Nieuw-Zeeland geëmigreerd.

Fotograaf: M. van de Kroon, Bankaplein 11, Utrecht.

Één kermisfotograaf was echter wel algemeen bekend: Co de Bruijn uit Roelofarendsveen. Deze maakte niet alleen foto's van mensen op weg naar de kermis, maar fotografeerde ook op het kermisterrein de spelletjes en de gezelligheid. Daarnaast maakte hij op kerkelijke hoogtijdagen ook foto's van gelovigen op weg naar de hoogmis (zie de bijlage met foto's).

Co de Bruijn was een kleurrijk figuur aan wie een artikel is gewijd in de *Alkmadders* Nr 152, in 2020. Hij verdiende de kost met allerlei klussen. Begonnen als bakker, verlegde hij zijn carrière richting muziek en fotografie. Samen met Hein van Berkel vormde hij het duo 'De Vrijbuiters' dat op bruiloften en feesten muziek maakte, Hein piano, orgel en accordeon en Co het slagwerk. Daarnaast was Co conferencier en leidde spelletjes die in die tijd op bruiloften in de mode waren. Tussendoor was hij jaarlijks de goede Sint in de manufacturenwinkel van Stockmann. Later werd hij manager van de populaire band De Flying Birds, waarin twee van zijn zonen speelden. Toen hij door gezondheidsproblemen in een rolstoel belandde ging hij schilderen en dat kon hij ook. Hij verkocht af en toe ook een schilderij. Maar in Oud-Ade was Co de Bruijn vooral bekend als kermisfotograaf die zelf zijn foto's afdruckte op de zolder in zijn huis.

Co de Bruijn (1917-1993) (Archief Oud Alkemade).

Fotograferende recreanten

Ook de recreanten uit de stad, die al vóór de oorlog bij mooi-gelegen boerderijen kampeerden in tenten, huisjes of boten, brachten foto's naar het landelijke Oud-Ade. Voor hen was de boerderij een exotisch verschijnsel dat ze enthousiast fotografeerden: koeien in de wei, poldersloten die gebaggerd werden, hooi dat binnen gehaald werd, paarden die het werk deden vóór de komst van de trekker; het was allemaal fotogeniek. Zelfs de kinderen op het erf gingen op de foto. Vaak waren het grote gezinnen! En uiteraard kwamen die foto's ook bij de boeren en knechten en dienstbodes terecht en zijn nu nog te vinden in fotoalbums en schoenendozen

Pastoor Verkley

Maar de belangrijkste persoon die de vele details van het leven in ons dorp fotografisch vastlegde, arriveerde niet zo lang geleden, in 1956. Zijn naam was Johannes Nicolaas Verkley, oftewel Pastoor Verkley. Hij is al eerder in deze serie oude beroepen als pastoor ter sprake gekomen, maar in deze aflevering over de fotograaf mag hij niet ontbreken. Ook hij was een amateur fotograaf, maar een heel bekwame. Zijn aandacht voor de vele facetten van het dorpsleven was indrukwekkend; mensen, feesten, natuur, gebouwen, weinig ontsnapte aan zijn oog en de kwaliteit van zijn foto's werd steeds beter. Toen hij in 1969 vertrok kwam zijn doos vol negatieven bij het afval terecht maar werd op het laatste nippertje gered. Jaren later zijn de negatieven afgedrukt in 13 grote klappers die van huis tot huis gingen met het verzoek erbij te schrijven wie er op de foto stonden en waar en wanneer de foto genomen was. Een unieke actie georganiseerd door Theo Verhaar, die helaas in 2020 totaal onverwachts is overleden. Op dit moment worden de foto's ingevoerd in het fotoarchief van de Vereniging Oud Alkemade.

P.S. Toch een beroepsfotograaf in Oud-Ade?

Na het ter perse gaan van deze tekst toont Cok Pennings mij een foto van zichzelf als kind van ongeveer drie jaar. Achterop staat een stempel van de fotograaf: Gabriel Waisvisz, Kunstfotograaf, Dresselhuislaan 30b, Rotterdam. Deze man, vertelt Cok, had een vakantiehuisje op het erf van hun boerderij aan het Vennemeer. Hij was van Joodse komaf en hield zich om die reden daar schuil met zijn vrouw tijdens de oorlog. Op een ochtend kwam Waisvisz niet opdagen voor zijn dagelijkse kannetje melk. Toen men ging kijken waar hij was, vond met het huis leeg. Borden met restjes eten stonden nog op tafel. Waisvisz en zijn echtgenote waren spoorloos verdwenen. Op een dag, na de oorlog, stond hij plots weer bij Cor Pennings voor de deur. Toen deze hem vroeg wat er gebeurd was, zou hij gezegd hebben dat dat te erg was om te vertellen. Maar hij had de rest van de oorlog in Zwitserland doorgebracht en was nu terug. Hij kreeg twee zonen en het huisje is nog geruime tijd bewoond gebleven door Waisvisz en zijn familie. De foto van de 3-jarige Cok (toen nog Corrie) werd omstreeks 1949 genomen. Dus toch nog een échte' fotograaf die in Oud-Ade gewoond heeft.

Tot slot

Foto's zijn geen luxe meer, zeker niet na de komst van de smartphone die tevens foto's kan maken. De digitalisering van de fotografie heeft bovendien het traditionele fotoalbum (plus de spreekwoordelijke schoenendoos) grotendeels verdrongen. Alles zit in dat kleine apparaatje in je handtasje of je broekzak. Als er een foto gezocht wordt, kan dat letterlijk in een handomdraai gedaan worden en verschijnt het gewenste plaatje op het scherm van de mobiel. Maar ook de foto's zelf krijgen concurrentie; van de video-film. Een filmpje van de kruipende baby vertelt meer dan de statische foto. Een andere beperking van de klassieke foto is nu ook opgelost; de fotograaf kan zichzelf op de foto zetten. De selfie is geboren en is meteen een plaag geworden. Toen ik in Londen bij de Zonnebloemen van Van Gogh zat, verdrong een met mobiele gewapende menigte zich voor het schilderij, om zichzelf *met* de zonnebloemen te vereeuwigen, en zich vervolgens naar het volgende pronkstuk te haasten om daar hetzelfde te doen. Het was zowel een triest als een komisch schouwspel.

Schaadt overdaad? Ach, de tijden veranderen en we moeten er niet sentimenteel over doen. De fotograferende smartphone is het symbool van het ongeduld en de instant-bevrediging die onze tijd kenmerkt. Iedereen knipt er op los en de foto's stromen mijn mobiel in. Gelukkig weet ik nu hoe

je ze kunt verwijderen. Maar de mooie koester ik, net als die oude foto's in de schoendoos. Veel verandert maar blijft toch een beetje hetzelfde.

Met dank aan:

Annemieke de Bruijn, Corrie Uljee, Theo van der Poel (Ariezn), Ria Zwanikken-van der Poel, Cok Pennings en vele anderen.

Bronnen

Róman Kienjet (2022) *De snelfotograaf. Een geschiedenis van het moderne portret*. Zutphen: Walburg Pers.

Oude prentkaarten vertellen over Rijkswetering en Oud Ade. Uitgave van Stichting "Oud Alkemade, 1994.

Fons van Rijn (2020) Co de Bruijn, een veelzijdige Veender. *Alkmadders* Nr 152, pp. 6-7.

Theo Verhaar (z.d.) *Herinnering aan de Zwarteweg: Oud Ade bij Leiden*. Uitgegeven in eigen beheer.

Bijlage met foto's

'Staatsieportretten'

Han van der Geest (Dirkdr), omstreeks 1925?

Schoolfoto

Schoolfoto Oud-Ade, ca 1918. fotograaf Jacobs & Zn, Vrolijkstraat 105, Amsterdam
(afkomstig uit familiealbum Corrie Uljee).

Snelfoto's

Keetje van der Poel, (Jandr)
(1905-2000) getrouwd met
Antoon van der Geest; foto
ca. 1913.

Antoon van der Geest
(Koozsn) (1903-1978)
getrouwd met Kee van der
Poel; foto ca. 1918.

Pietje Pennings (Heindr)
(1902-1988) getrouwd met
Louis Vergeer (Alphen); foto
ca 1917

Amateurfotografie

Een tilbury rijdt over de brug van Oud-Ade (fotograaf Gerard Vrijburg, ca. 1935).

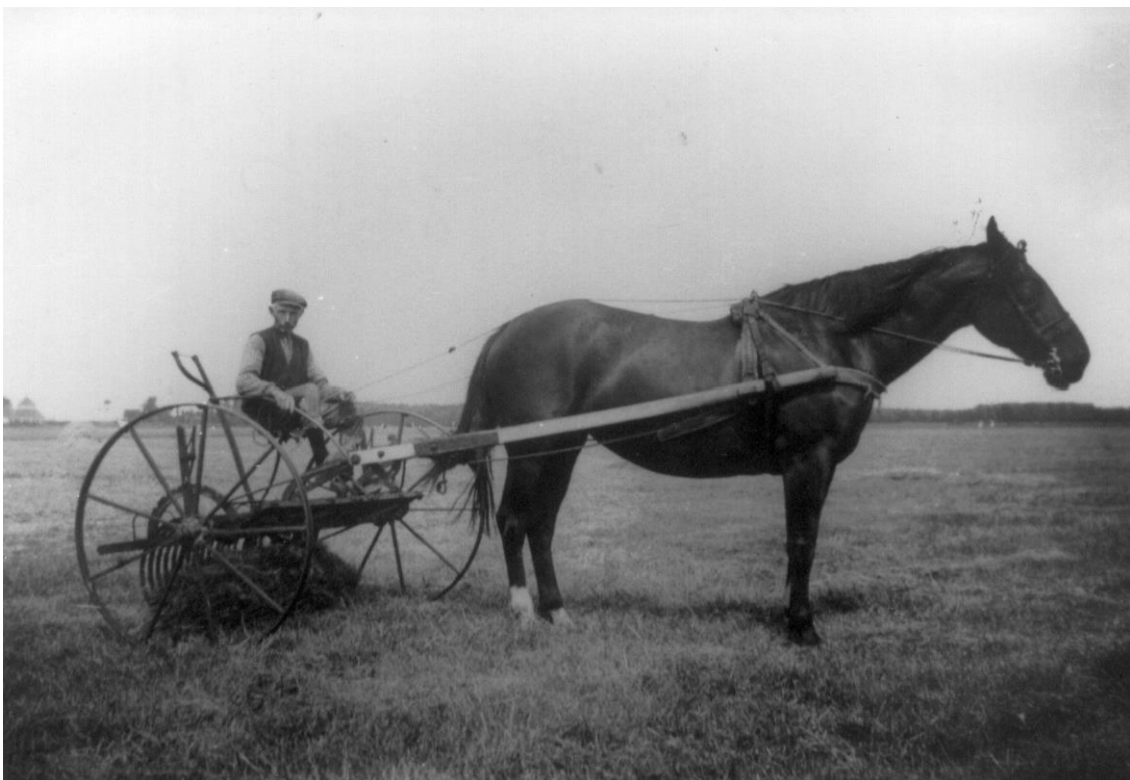

Bruides voor de kerk van Oud-Ade (fotograaf Gerard Vrijburg, ca. 1935).

Foto's van recreanten ('de Sport')

Arie van der Poel (Blankenhoeve) voert zijn biggen (collectie Theo van der Poel).

Jan Koblenzweij (1877-1940) van het Klaverblad poseert op zijn herkmachine, waarschijnlijk voor een vroege fotograferende recreant (Archief Oud Alkemade).

Kermis- en kerkgang-foto's

Ria van der Poel (Jandr) poseert met het portret van Koningin Wilhelmina die afstand heeft gedaan van de troon (1948).

Petra Vrijburg op de arm van haar moeder, kermis 1952.

Het Oranje Comité. vlnr: Cor Pennins, Piet van Leen vd Geest (Zijleinde), Klaas Heemskerk, en Roen Vrijburg, door kermisfotograaf. omstreeks 1950?

Rechts ('Lange') Jans van der Geest (weduwe van Kees Heemskerk) en Neel van der Hulst (weduwe van Koos van der Geest en later Bram Schakenbos) op weg naar de hoogmis (ca. 1945).

'Dorpsfotograaf' Pastoor Jan Verkley

De Kippendijk, winterlandschap met koeien (Pastoor Verkley – Archief Oud Alkemade).

Cor van der Werf deelt versnaperingen uit op de kermis, ca 1960
(Pastoor Verkley; fotoarchief Oud-Alkemade).

Jonge Siem Velzeboer (14 jaar) aan het (hand)melken, 1957 (Pastoor Verkley; fotoarchief Oud-Alkemade).